

Z historii Polskiego Towarzystwa Chirurgów Dziecięcych

Czesław Stoba, Marek Bukowski*

Em. Kierownik Kliniki Chirurgii Dziecięcej, AM w Gdańsku, *Zakład Historii Medycyny i Filozofii AM w Gdańsku

Chirurgia północno-wschodnich kresów na przełomie XIX / XX wieku i w czasach II Rzeczypospolitej

(wykład wygłoszony w trakcie XXXVI Sympozjum Sekcji Urazowej PTChD w Białymstoku, w dniu 2.10.2008, z okazji 40-lecia Polskiego Towarzystwa Chirurgów Dziecięcych i 50-lecia chirurgii dziecięcej w Białymstoku)

W dotychczasowych rozważaniach na temat dziejów chirurgii i chirurgii dziecięcej dużo miejsca przeznaczano na omówienie ośrodków w Krakowie, Lwowie, Warszawie i Poznaniu, mniej zaś Wileńszczyźnie i Podlasiu. Regiony te, choć po II wojnie światowej znalazły się poza obrębem terytorium III Rzeczypospolitej, to istniejące tam szkoły utworzone w czasach I Rzeczypospolitej, a likwidowane, czy przekształcane w okresie zaborów i reaktywowane po odzyskaniu niepodległości w latach 1918–39, wywarły przeogromny wpływ na kształtowanie kultury i nauki polskiej. W dziedzinie medycyny wpłynęły na oblicza powojennej chirurgii w Polsce. Minęło już 118 lat od pierwszego Zjazdu Chirurgów Polskich w Krakowie w 1889 roku, podczas którego Hilary Schramm przedstawił leczenie gruźlicy kostno-stawowej u dzieci. Ponad 200 lat minęło od utworzenia I Katedry Chirurgii w Krakowie, której kierownictwo powierzono Rafałowi Czerwiakowskiemu. Za przykładem Krakowa poszły też inne ośrodki w kraju. Przedstawicielami Lwowa byli; Antoni Schattauer, Hilary Schramm, Władysław Dobrzaniecki, Tadeusz Ostrowski, Tadeusz Onyszkiewicz i Adam Gruca. W Warszawie byli to chirurdzy, tej miary, co: Aleksander Le Brun, Polikarp Girsztoft, Jan Zaorski, Zygmunt Radliński, a w Poznaniu – Karol Marcinkowski, Józef Jagielski, Tomasz Drobnik i Leon Mieczkowski.

W XIX wieku Polska znalazła się pod zaborami, pozbawiona własnego bytu narodowego. Utrata państwowości nie oznaczała jednak końca dziejów pokoleń zamieszkujących te tereny. Rozbiory i wojny oraz powstania narodowe nie osłabiły ducha patriotyzmu i więzi między chirurgami tych regionów a resztą Polski i Europy, a wręcz je wzmocniły. Wojny i okupacja kraju były przykładem bezgranicznego, heroicznego wręcz bohaterstwa Polaków - w tym wielu chirurgów - gotowych poświęcić swe życie w obronie ojczyzny.

Każdy z trzech zaborców miał odmienne zwyczaje i stosował odmienną politykę w stosunku do Polaków zamieszkujących te ziemie i działających tam instytucji państwowych przejętych przez zaborców. Na północno-wschodnich rubieżach II Rzeczypospolitej w rozwoju medycyny i nauczaniu chirurgii odegrała Wszechnica Wileńska (Academia Vilnensis et Universitas Societatis Jesu), powołana do życia przywilejem króla Stefana Batorego w dniu 7 lipca 1578 r. Jest to jeden z najstarszych uniwersytetów w Europie Wschodniej i współcześnie największy uniwersytet litewski. Dzieje tej uczelni od chwili jej powstania poprzez okres ograniczenia i likwidacji w okresie zaborów i utraty niepodległości oraz ponownego reaktywowania w okresie II Rzeczypospolitej zostały szczegółowo przedstawione w monografii Aleksandra Stanka z Gdańska. Po rozbiorach Uczelnia funkcjonowała pod nazwą Imperialnego Uniwersytetu Wileńskiego i przeżywała okres swej świetności.

Na początku XIX wieku otwarto klinikę chorób wewnętrznych (1804), a nieco później klinikę chirurgiczną. Od 1811 codzienne wykłady z chirurgii teoretycznej i praktycznej prowadził Jan Niszkowski. Był świetnym operatorem, doskonałym wykładowcą, nauczał po polsku, co w tym czasie nie było regułą. Po śmierci Niszkowskiego profesorem chirurgii w drodze konkursu został Waclaw Pelikan, (ojciec chrzestny Juliusza Słowackiego), który w świadomości Polaków kojarzony jest ze śledztwem i procesem Filomatów i Filaretów. Wykładowcami chirurgii Cesarskiego Uniwersytetu w Wilnie byli: też Seweryn Gałęzowski i Konstanty Porcyanko.

Po klęsce Powstania Listopadowego Cesarski Uniwersytet w Wilnie zlikwidowano, a Wydział Lekarski przemianowano na Akademię Medyko-Chirurgiczną, którą po dziesięciu latach także zamknięto. Majątek Uczelni przeniesiono do Kijowa, gdzie otwarto Wydział Lekarski w Uniwersytecie św. Włodzimierza.

W Akademii Medyko-Chirurgicznej wśród polskich chirurgów wymienić należy Józefa Korzeniowskiego (wykładał desmurgię) i Józefa Mianowskiego.

W okresie od 1781–1842 ukazało się drukiem 150 prac z dziedziny chirurgii. Wśród nich na uwagę zasługują następujące dzieła:

- Jakuba Szymkiewicza – Nauka o chorobach Dzieci. *Wydawca: Józef Zawadzki. Wilno* 1810. Omówiono choroby zewnętrzne i wewnętrzne, wymagające leczenia chirurgicznego. Powszechnie uważa się, że pierwszy tego typu podręcznik wydano w Londynie w 1860 roku: *The Surgical Disease of Children* autorstwa J.C.Forstera;
- Józefa Korzeniowskiego – nauczał o złamaniach, zwichnięciach, a także wykładał desmurgię. W 1837 roku wydał dzieło „De ossibus fractis in discentim usum”;
- Józefa Mianowskiego – w 1837 roku wydał dzieło „O złamaniach kości”.

Po likwidacji Akademii Medyko-Chirurgicznej przed uzyskaniem niepodległości nie sposób nie wymienić zasłużonych chirurgów tego czasu, takich jak:

- Hipolit Jundził – absolwent Uniwersytetu w Dorpacie. Był on ordynatorem Oddziału Chirurgicznego Szpitala św. Jakuba, a potem Naczelnym Lekarzem w Szpitalu Sawicz. Propagował metody antyseptyki Listera, z którymi zapoznał się w Berlinie.
- Tadeusz Dembowski – absolwent Wydziału Lekarskiego w Dorpacie i Instytutu Technologicznego w Petersburgu. Pracował w Szpitalu Dziecięcym siostr Czerwonego Krzyża na Anakolu. Dembowski uruchomił pierwszy gabinet rentgenowski i zaliczany jest do pierwszych twórców chirurgii dziecięcej na Litwie. Był aktywnym członkiem Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego.
- Jan N. Michniewicz – także dorpaczyk, pracował jako chirurg w Szpitalu św. Jakuba, a następnie jako ordynator Szpitala Kolejowego. W czasie I Wojny Światowej przebywał w Petersburgu, gdzie podczas wojny zastępował Profesora Ziemackiego.
- Ludwik Lachowicz – absolwent Akademii Medyko-Chirurgicznej. Prekursor znieczulenia eterem. Był wieloletnim ordynatorem Oddziałów Chirurgicznych Szpitali: Żydowskiego i Rawicz. Był wieloletnim sekretarzem Cesarskiego Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego, założonego w 1805 roku z inicjatywy Józefa Franka, a jego pierwszym Prezesem był Jędrzej Śniadecki.

Uczelnia została ponownie reaktywowana po uzyskaniu niepodległości w 1919 r. pod nazwą Uniwersytetu Stefana Batorego. Językiem wykładowym w okresie międzywojennym był wyłącznie język polski. Uczelnia ta była przez Polaków traktowana jako ostoja polskości na tych terenach, zaś przez Litwinów jako czynnik polonizacji Litwy. Uroczyste otwarcie Uniwersytetu nastąpiło w październiku 1919 roku w obecności Marszałka Piłsudskiego – naczelnika i Wodza Rzeczypospolitej. Prezydent RP Ignacy Padarewski przesłał z tej okazji na ręce Rektora – Profesora. M.Siedleckiego depešę gratulacyjną zaczynającą się od słów – „*Wielce Szanowny Panie Szefie... przez długie lata płonęło prześwieceniowym blaskiem jedno z największych ognisk naszej nauki...etc.*” z prośbą o jego odczytanie. W okresie międzywojennym jednym z najlepszych wydziałów Uniwersytetu była filologia polska w cieniu, której powstała grupa poetycka Żagaryści, do której m.in. należał Czesław Miłosz. Na wydziale historii kształcił się wówczas Paweł Jasienica. Wznowienie Wydziału Lekarskiego zaowocowało utworzeniem jednej z najlepszych Klinik Chirurgicznych w Polsce, której kierownictwo 24.05.1925 r. powierzono najmłodszemu Profesorowi Chirurgii w Polsce – Kornelowi Michejdzie. W chwili objęcia kierownictwa miał zaledwie 35 lat. Był On dwukrotnie Dziekanem Wydziału Lekarskiego w Wilnie, a po II Wojnie Światowej także Dziekanem w Akademii Lekarskiej w Gdańsku. Kornel Michejda w 1939 podczas XXX Zjazdu Towarzystwa Chirurgów Polskich wybrany został Prezesem i miał zorganizować kolejny zjazd w 1942 roku w Wilnie. Ze zrozumiałych powodów zjazd ten odbył się dopiero w 1946 roku w Gdańsku, gdzie w roku 1945 powołano do życia Akademię Lekarską. Kadry tej placówki zasilone zostały przez Profesorów i pracowników naukowych przesiedlonych z USB do Gdańska. Był wśród nich także Kornel Michejda, który w okresie okupacji niemieckiej ukrywał Profesora Michała Reichera – wybitnego anatoma i antropologa, który w 1945 roku rozpoczął nauczać anatomii w AL. w Gdańsku. Michejda w 1947 po zorganizowaniu Kliniki Chirurgicznej AM w Gdańsku i przekazaniu jej kierownictwa swemu następcy i uczniowi adiunktowi Zdzisławowi Kieturakisowi przeniósł się do Krakowa gdzie objął kierownictwo Kliniki Chirurgicznej po Maksymilianie Rutkowskim. Tam pełnił funkcje Prorektora, a następnie Rektora Krakowskiej Alma Mater. Dowiódł, że nowoczesna działalność chirurgiczna nie jest domeną tylko ludzi młodszych. Profesor Michejda ma niepodważalne zasługi w rozwoju chirurgii w Polsce, w tym także w leczeniu operacyjnym dzieci, co przedstawione zostanie podczas prezentacji. Jego uczniami oraz wielkimi kontynuatorami Wileńskiej Szkoły Kornela Michejdy byli Zdzisław Kieturakis i Aleksander Naumik. Duch i atmosfera tamtych czasów zawarta jest na kartach Księgi Pamiątkowej Kliniki Chirurgii USB przywiezionej do Gdańska przez Prof. K. Michejdę. Widnieją tam wpisy Marszałka Józefa Piłsudskiego, Bronisława Kadera, gen. Żeligowskiego i wielu innych znakomitych osób. Po śmierci Prof. Michejdy przekazana ona została Prof. Z. Kieturakisowi – Jego wielkiemu następcy w gdańskiej klinice i pozostaje tam do dzisiaj.

W okresie międzywojennym w ramach Szpitala św. Jakuba działał samodzielny 35-lóżkowy Oddział Chirurgii Dziecięcej, którego ordynatorem była Dawgiało-Moszyńska. Oddział ten przetrwał do 1940. Po wojnie w 1946 roku w Wileńskim Szpitalu Dziecięcym zaczął działać samodzielny Oddział Chirurgiczny, którego ordynatorem został Salomon Rabinowicz. Oddział ten w 1948 roku przeniesiono do Szpitala im. Św. Jakuba.

Tak daleko a zarazem tak blisko.